

Samsun

Samsun kuzeyinde, Karadeniz Bölgesi kıyı kesiminde ve bu kıyıda yer alır. 9352 km² yüzölçümüyle Türkiye'nin % 1, 2025 yılı itibarıyla yaklaşık 1.390.000 nüfusa sahiptir. Samsun, yaklaşık 17 ilçeden meydana gelen il, 2025 yılı SEGE ve Türkiye gelişmişlik sıralamasında 27.sırada yer alır. Samsun'un ırmak ve Yeşilırmak nehirleri, bunların oluşturduğu iki tane uygun iklim koşulları, verimli toprakları, gelişmiş tarım, altyapısı, üniversiteleri, tarihi ve doğal çekiciliklerden dolayı potansiyeli gibi özellikleriyle ülkemizin önde gelen şehirlerinden biridir.

Samsun şehri ise yaklaşık 12 bin yıl öncesinden beri varlığıyla çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yaparak günümüze kadar Amisos ve Enete gibi değişik isimlerle anılan kent, Roma ve Bizans İmparatorluğu yönetimlerinde kalmış, ilk başta Anadolu Türklerinin hâkimiyetine geçmiştir. Bir süre Beylikler dönemi Samsun daha sonra kademeli olarak Osmanlı idaresine geçmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte il haline Samsun şehri de bu ilin merkezi yapılmıştır.

Samsun'un önemi iç bölgelerden gelen yolların Karadeniz'e ulaştığı bir köprüdür. Karadeniz havzasını Mezopotamya ve Basra ile bağlayan geniş bir hinterlanda bağlayan bu yol, Cumhuriyet dönemi Samsun'da önce demiryolu, ardından karayollarının inşası ile güçlenmiştir. Samsun, bir liman şehri olarak kurulmuş ve 1919'da Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Samsun'da mücadelesini başlatmak üzere buradan Anadolu'ya çıktıkları, Kurtuluş Savaşında gösterdiği kahramanlıktan dolayı Samsun'da bir anıtı ile taçlandırılmıştır.

Samsun'da giden yolda 6 ilden biri olan Samsun'un dünü, bugünü ve geleceği okuyuculara genel bilgiler vermek, çok sayıda görsel ve yazılı tanıtım amacıyla hazırlanmıştır.

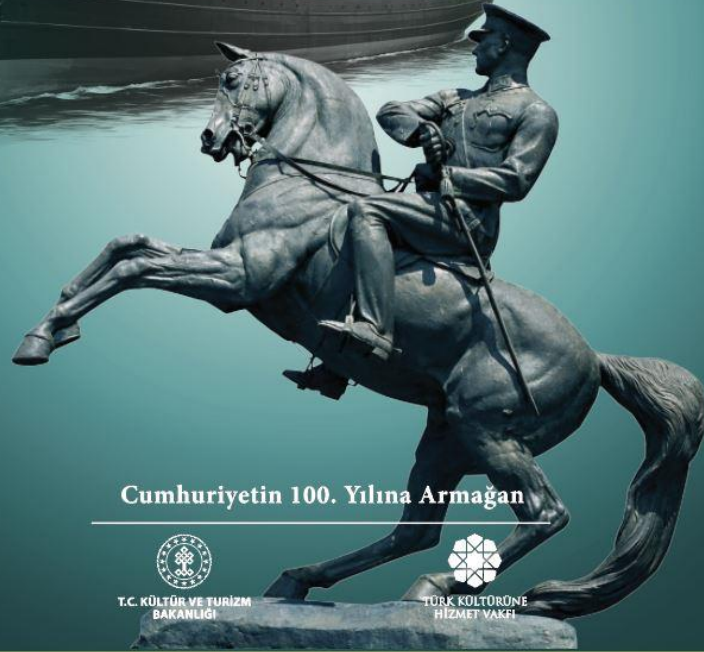

Samsun

Samsun

CEVDET YILMAZ ERCAN YALÇIN

Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

TÜRK KÜLTÜRÜNE
HİZMET VAKFI

TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI YAYINLARI
"2023 Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Yayın Projeleri"

MİLLÎ MÜCADELE'DE İLK ADIM
SAMSUN

Cevdet Yılmaz – Ercan Yalçın

Editör

Fahmeddin Başar

Tashih ve Son Okuma

Harun Coşkun

Grafik Tasarım

Ender Boztürk

Kapak Tasarım

Sinan Yılmaz

Yayıncı Sertifika No:

42149

Matbaa Sertifika No:

47892

Baskı-Cilt

Plusone Basım

ISBN 978-605-9858-31-1

1. Baskı, Şubat 2026

- Millî Mücadele'de İlk Adım - Samsun adlı eser, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın destekleriyle Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından hazırlanmıştır.
Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'na aittir.

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı

Küçük Ayasofya Mahallesi Akburçak Sokak No: 11-11A 34122
Sultanahmet-Fatih/İstanbul

Telefon: 0212 458 80 26

tkhv@tkhv.org.tr

www.tkhv.org.tr

MİLLÎ MÜCADELE'DE İLK ADIM

SAMSUN

CEVDET YILMAZ – ERCAN YALÇIN

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNE
HİZMET VAKFI**

Takdim

Değerli Okur,

Devletlerin hayatı bireylerinkiyle büyük benzerlikler ihtiva eder. Alınan yanlış kararlar, seçilen yanlış taraflar, insanlar için olduğu gibi devletler için de başıyla yürütülen en güçlü, en çetin mücadeleleri kayıplara, mağlubiyetlere çevirebilir. Yedi cephede yedi düvele karşı durmuş olan Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı tam olarak buydu ve bedeli de çok ağır oldu. Tarafı bulunduğu İttifak Devletleri'nin yenilgisi neticesinde, son derece ağır koşullar içeren antlaşmalar imzalamak zorunda kaldı; bu antlaşmalar gerekçe gösterilerek, çoğu zaman ortada hiçbir neden olmadan başkenti de dahil olmak üzere Osmanlı mülkü işgal edilmeye başlandı. Batı, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak amacıyla hazırlanan ve Şark Meselesi diye adlandırdıkları projelerinin artık hayal olmaktan çıkıp gerçekleşmeye başladığını düşünmüş olmalı ki zaten bütün bu işgaller ve hayata geçirilen eylemler de bunu işaret ediyordu. Ancak hemen bütün Osmanlı coğrafyasında, hatta Osmanlı dışındaki Türk yurtlarında da İzmir'in ve İstanbul'un, Irak ile Suriye ve Filistin'in işgali, Rumeli'nin bütününü yabancıların kontrolüne geçmesi, Güney Anadolu'nun hemen her yanında işgal faaliyetlerinin yürütülmesi ve Müttefik güçler tarafından Mondros Mütarekesi ile Sevr Antlaşması'nın bile çiğnenmesi büyük bir infiale neden olmuştu.

Elbette tepkilere karşın dayatılan şartlar bir yandan uygulanmaya devam etmekteydi. Bakiğimizda Türk ordusunda silah bırakma ve terhis edilme uygulamalarının yer yer hayata geçirildiğini görüyoruz. Ancak

hayatları cephelerde geçmiş, defalarca ölümle burun buruna gelmiş birtakım kurmaylarımız bunun bir intihar olduğunun bilincindeydi ve teslim olmamak için direniyorlardı. Bu direniş doğrultusunda hem Anadolu'da hem de Rumeli'de gizliden gizliye örgütlenmeler başlamış, ülkede yaşayan her duyarlı vatandaş kendi bulunduğu yerde elinden geldiğince bir şeyler yapmanın telaşına düşmüştü. İşte bütün bu çabalar, milletteki ortak düşünüş ve duruş Kuva-yı Milliye'yi doğurdu ve böylece örgütlü yerel mücadeleler başlamış oldu. Diyebiliriz ki işgale yeltenen her adımla, galibiyeti mağlubiyete çeviren çarkların dönüşü yön değiştirmiş; Türk'ün fitratını görmezden gelerek zulme meyledenler, karşılarında diz çökmeyen, dimdik durup direnen bir milletin istiklal ve istikbal yürüyüşüne başladığını görmüş; kendilerine, derin kibir ve gaffetleri yüzünden ödemek zorunda kalacakları çok ağır bir hesap biçildiğini fark etmişlerdi. Basturmayı deneseler de bu dalganın önünde duramayacaklardı. Üstelik çok daha büyük, ikinci dalga Karadeniz'den, Samsun'dan Anadolu'ya vurmak üzereydi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının 19 Mayıs 1919 günü Anadolu'ya geçişiyle başlayan çalışmalar yerel mücadeleleri yekvücut kılacak, topyekûn Millî Mücadele başlayacaktı.

Resmî görevle Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal Paşa, ülkenin ne durumda olduğunu biliyor ve milletini de tanıyordu. Çünkü bütün askerlik hayatı cepheden cepheye koşmakla geçmiş olan son derece deneyimli bir kurmaydı. Arkadaşlarıyla Samsun'a geçerken girdikleri

yolun, omuzlayacakları sorumlulukların farkındaydılar. Tereddütsüz harekete geçtiler. Sonrası zaten sayfa sayfa şanlı bir tarih oldu. Çeşitli nedenlerden dolayı Samsun'da çok kalınmadı ve Havza'ya geçildi. Asıl girişimler bu ilçede başladı. Sonra Amasya'ya gidildi ve 22 Haziran 1919'da ilan edilen Amasya Tamimi ile "*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararının kurtaracağı*" bütün dünyaya ilan edildi. Daha sonra Erzurum'a geçtiler. Kongre hazırlıkları sırasında Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağırılınca, tereddütsüz olarak "*Sine-i millette bir ferd-i mücahit olarak çalışmak*" kararını alarak çok sevdiği üniformasına veda etti. Böylesi şartlar altında olsa da 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında, iki hafta süren Erzurum Kongresi'nde bağımsızlık mücadelesine dair önemli adımlar atılmasını sağladı. Ardından Sivas'a geçildi ve orada da 4 Eylül-11 Eylül günleri arasında "*Tam bağımsızlık*" kararının verildiği Sivas Kongresi toplandı. 27 Aralık 1919'da Milli Mücadele'nin beyni olacak yere, Ankara'ya gelindi ve 23 Nisan 1920 tarihinde bağımsızlık mücadelesini baştan sona yürüterek zafere ulaştıran Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.

Tarihe ilişkin bu notları satırlara dökerken, onları okurken bunların öyle hemen gerçekleşmediğini, pek çok zorlukların, acıların yaşandığını bilmek; hatta en fazla, en ayrıntılı şekilde bunları bilmek gerektiğini önemle vurgulamak isterim. Zaferler, onları mümkün kılan mücadeleler, aşılan engeller, göğüs gerilen zorluklar ölçüsünde büyüktür. Milli Mücadele'yi eşsiz kılan unsurlar bu aziz milletin hangi şartlar altında buna girişmeyi göze aldığında, ne denli yokluk ve yoksunluk içinde sürdürüp zaferle sonuçlandırdığında gizlidir. "*Cumhuriyetin Kuruluş Yolu*" serisi bu bilinçle hazırlandı. Yolculuğu bilmek isteyenler için yolu tanıtmak; yolda yaşananları, geride kalanları ve ufukta bekleyenleri menzil menzil anlatmak istedik. Başta Samsun olmak üzere Milli Mücadele'ye büyük katkılar sağlayan şehirlere Amasya, Sivas, Erzurum, Kastamonu ve Ankara'yı da ekleyerek her biri için uzmanlara birer kitap hazırlanmıştır. Söz konusu eserlerin amaçlarına hakkıyla hizmet etmelerini, okuyucuları için Milli Mücadele tarihimize yeni kapılar açmalarını temenni ediyorum.

Milli Mücadele'nin Başkomutanı ve Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ve onun önderliğinde bize bağımsız yaşayacağımız bir vatan, kendi kararlarını kendi veren bir devlet, özgürce dalgalanan ve gururla bizim diyebildiğimiz bir bayrak bırakan bütün şehit ve gazilerimizi rahmetle, saygıyla, minnetle anıyorum.

Mehmet Nuri Ersoy
Türkiye Cumhuriyeti
Kültür ve Turizm Bakanı

Sunuş

Kişilerin ülkesine ve milletine bağlılığı, doğduğu yeri sevmekle başlar. Bu sevginin beslenip büyümesi ve sürekli olması için de tanımak, bilmek gerekir. Ülkemizde özellikle son elli yıl içinde oldukça fazla bir nüfus hareketliliği oldu ve çoğu ekonomik nedenlere bağlı olan büyük bir iç göç yaşandı. İnsanlar doğdukları topraklardan uzaklaştığı için pek çok genç baba yurdunu bilip tanımaz duruma gelip yabancılaştı. Köyünü, kasabasını, şehrini, dağını, deresini, toprağını, sokağındaki bir tarihî yapıyı, oyununu, türküsünü, halayını, insan davranışını tanıyıp bilmediği baba yurdu onlar için herhangi bir yer oldu ve pek çok insanımız bugün baba yurdunu bir turist gözüyle görüp dışarıdan, uzaktan bakmak durumunda kaldı. Ortaya bir boşluk çıktı ve ülke olarak böyle bir sorun olduğunun farkına varmakta çok geciktik. Aynı biçimde yurt dışına giden insanların için de benzer, hatta kimlik kaybına kadar giden daha ağır sorunlar yaşandığını biliyoruz.

“Millî Mücadele Dizisi - Cumhuriyetin Kuruluş Yolu” serisi kapsamında Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş güzergâhında yer alan Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas, Kastamonu ve Ankara şehirlerinin cumhuriyetimizin kuruluşunda oynamış olduğu rolün geniş kapsamlı hikâyesi anlatıldıktan sonra o ile mahsus eğitimden o ildeki kurumları, o ile mahsus yapılaşmalardan tarihte oynadığı role ve o ilin kısa tarihçesi anlatılarak cumhuriyetimizin kuruluş aşaması böylece okuyucu ve araştırmacılara sunulmuş olacaktır.

“Millî Mücadele’de İlk Adım; SAMSUN” kitabıyla kentin kuruluşundan Cumhuriyet’e uzanan süreçte tarihi, siyasi, sosyal ve ekonomik durumu

hakkında bilgi verilmiş ve özellikle kentin Türk Kurtuluş Savaşı’na yaptığı katkılar üzerinde durulmuştur. Kitap 11 ana bölüm ve 205 konu başlığından oluşmaktadır.

Bir kitap ile cumhuriyetimizin kuruluşunda önemli olan bu şehirleri eksiksiz olarak tanıttığımız iddiasında değiliz ülkemiz tarihi için çok önemli yeri olan bu şehirleri konu alan bu kitapların oldukça önemli bir boşluğu dolduracağına, büyük bir eksikimizi gidereceğine, insanımıza ve kültürümüze değerli bir katkı olacağına inanıyoruz. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı olarak bu ağır yükün alundan kalkmak için elimizden gelen bütün çabayı ortaya koyacağımızı belirtirken yazarlarımıza ve yardımcı olup katkıda bulunanlara da şükranlarımızı ifade ediyoruz.

Av. Şerafettin Yılmaz
Türk Kültürüne Hizmet Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

Bir şehrin kuruluş ve gelişmesinde etkili olan çok sayıda faktör vardır. Bunların başında o kentin kuruluş yeri ve çevresi ile olan ilişkilerini belirleyen konumu gelir. Samsun şehri Anadolu'nun kuzeyinde, Karadeniz Dağları'nın nispeten alçaldığı, Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirlerinin getirdiği alüvyonlarla oluşan iki büyük delta ovasına yaklaşık aynı mesafede, batıda Kalyon (Fener) burnu ile doğuda Mert ırmağı arasında kalan küçük bir koyun çevresinde kurulup gelişmiştir. Şehirde hâkim rüzgârlar kuzeybatı yönden esmekte, Kalyon burnu bu rüzgârlara karşı Samsun koyunu nispeten güvenli hale getirmektedir. Bu durum tarihsel süreç içinde şehrin liman kimliğinin öne çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Samsun esas önemini iç bölgelerden gelen yolların Karadeniz'e ulaştığı bir mevkide yer almasına borçludur. Samsun bu sayede geniş bir hinterlandın Karadeniz'e açılan kapısı ve aynı zamanda da Karadeniz'i Anadolu'nun içlerine ve oradan da Basra Körfezi ve Akdeniz dünyasına bağlayan yolların başlangıç noktasıdır. Samsun'u böylesine geniş bir havzanın limanı yapan bu hat onlarca asır kervan yolu olarak kalmış, Cumhuriyet döneminin başlarında demiryolu ve ardından 1950'li yıllardan itibaren de karayollarının inşası ile günümüze kadar ulaşmıştır. Milli Mücadeleyi başlatmak için Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'ya çıkış yeri olarak Samsun'u seçmesi tesadüf olmayıp, yine şehrin bu özelliği, yani Samsun'un iç bölgelere olan kolay bağlantısı nedeniyle.

Bu kitapta başta merkez ilçeleri oluşturan Samsun şehri olmak üzere, Samsun ilinin tarihsel geçmişten günümüze uzanan özellikleri ele alınmış, Samsun'un Milli Mücadele'deki yeri ve önemine ayrıntılı olarak

yer verilmiştir. Bilindiği üzere, günümüzde şehirlerin tanınırlığı tarihsel geçmişten ziyade bu geçmişin bilgi ve kültür olarak yeni nesillere aktarımı, şehrin sahip olduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik değerlerin önce orada yaşayan yerlilerine, sonra da ulusal ve uluslararası arenada tanınırlığını artırmakla mümkündür. Ancak böyle olursa insanlar şehirlerine sahip çıkar, orada yaşamayı ayrıcalık kabul eder ve yaşadığı yeri kalkındırmak ve güzelleştirmek için ellerinden geleni yaparlar. Günümüzde küreselleşmenin en yıkıcı boyutu hiç şüphesiz her şeyi sıradanlaştırması ve modernlik adı altında birbirine benzeterrek yok etmesidir. Fakat çağdaş dünyada bu duruma tepkiler de gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim artık daha belirgin hale gelen kültürel miras kavramı günümüz modern şehirlerini tekrar aslı unsurlarına geri götürmekte, aynışmak ve bu yolla sıradanlaşmak istemeyen kentler birikimlerine sahip çıkarak dünyada kendilerine daha saygın bir yer edinmek istemektedirler.

Kitabın ilk bölümlerini oluşturan tarihsel süreç ve Milli Mücadele dönemindeki Samsun'la ilgili olarak başvuru eserlere azami dikkat edilmiş, bu bölümdeki bilgiler güvenilir kaynaklarla ilişkilendirilmiştir. Kitabın sosyal ve kültürel hayatla ilgili kısımları Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile 19 Mayıs Üniversitesi'ndeki araştırmacıların ortak bulgularına dayanmakta olup, ilgili birimlerin resmi internet sayfalarından alınmıştır. Kitabın Samsun'la ilgili görünen yüzü olan; coğrafi özellikleri, fiziki ve beşeri yapısı, mimarisi, turizmi, arkeolojik ve kültürel değerleri, Samsun'u görünür ve tanınır yapan ne varsa hepsi uzun yıllar yaptığımız saha araştırmalarına ve kaydettiğimiz

fotoğraflardan elde ettiğimiz bilgilere dayanmaktadır. Daha önce Samsun Büyükşehir Belediyesi ile ortak yürüttüğümüz çalışmalarda ortaya çıkan kitaplar ve fotoğraf arşivleri de kitabın görselliğinin artırılması için bir araya getirilip kullanılmıştır.

Ülkemizin ve aziz milletimizin güzide kuruluşlarından biri olan Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın bir projesi olarak ortaya çıkan bu kitap Samsun'u Samsunlulara tanıtmak kadar Samsun'u ülkemize ve dünyaya tanııtma konusunda da büyük bir adım olarak görülmektedir.

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın bir projesi olarak ortaya çıkan bu kitap Samsun'un sahip olduğu değerleri ve başka yerlerden olan farklılıklarını göstermekte, böylece sıradanlaşan değil kimliğini koruyan ve geleceğe taşıyan bir şehir olma yolunda onu özel kılmaktadır. Bu vesileyle son otuz yılda çok hızlı bir değişim geçiren başta Samsun olmak üzere proje kapsamında ele alınan diğer şehirlerin de ellerindeki değerleri keşfetme, tanıma, sahip çıkma, koruma ve gelecek nesillere aktarma hususlarında bu kitabın önemli boşluğu dolduracağına inanıyoruz. Kitabın Samsun'a, Samsunlulara ve ülkemize hayırlı olmasını dileriz.

Kitabın ortaya çıkmasında verdikleri destekten ötürü başta değerli başkanımız Sayın Av. Şerafettin Yılmaz olmak üzere, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı çalışanlarına teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz
Dr. Ercan Yalçın
Samsun, 19 Mayıs 2025

İçindekiler

Takdim / Mehmet Nuri Ersoy (Kültür ve Turizm Bakanı) 12
Sunuş / Av. Şerafettin Yılmaz (Türk Kültürüne Hizmet Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı) 16
Ön Söz 18

1 Tarihte Samsun 22

- 1.1. Samsun ve Canik Adlarının Menşei 23
- 1.2. Tarih Öncesi Devrin İlk Sakinleri 30
 - 1.2.1. Tekkeköy Mağara Yerleşimi (Mezolitik Çağ / MÖ 15.000-12.000) 30
 - 1.2.2. Bafra İkiztepe ve Düdartepe Höyüğü (Geç Kalkolitik Çağ / MÖ 4500-3500) 32
- 1.3. Tarihi Kaynaklara Göre Bölgenin İlk Toplulukları 35
 - 1.3.1. Gaşkalar/Kaşkalar ve Hititler Dönemi 35
 - 1.3.2. Kimmerler ve İskitler 38
 - 1.3.3. İlk Koloni: Miletosluların Amisos'u 39
 - 1.3.4. Pers Hâkimiyeti, Hellenistik Dönem ve İranlı Mithradates'in Pontus Krallığı 45
 - 1.3.5. Roma ve Bizans İmparatorluğu Döneminde Samsun 48
 - 1.3.6. Selçuklular İdaresinde Samsun 50
 - 1.3.7. Osmanlı Devleti İdaresinde Samsun/Canik 55

2 Millî Mücadelede Samsun 74

- 2.1. Mütareke Döneminde Samsun 75

- 2.1.1. Samsun'da Asayişsizlik Artıyor... 78
- 2.1.2. İngilizler Samsun'a Askerî Birlik Çıkartıyor... 79
- 2.1.3. Samsun'a Doğru: Müfettişlik Vazifesi ve Mustafa Kemal Paşa 83
- 2.1.4. Nutuk'ta Samsun 128
- 2.2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun Ziyaretleri 137
 - 2.2.1. Gazi Paşa'nın Samsun'u İkinci Ziyareti (20-24 Eylül 1924) 137
 - 2.2.2. Gazi Paşa'nın Samsun'u Üçüncü Ziyareti (16-18 Eylül 1928) 141
 - 2.2.3. Gazi Paşa'nın Samsun'u Dördüncü Ziyareti (22-26 Kasım 1930) 141
- 3. Seyahatnamelerde Samsun 146
 - 3.1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Samsun 147
 - 3.2. Diğer Seyyahların Gözünden Samsun 149
 - 3.3. Konsolosluk Raporlarında Samsun 152
- 4. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Samsun'da Eğitim Kurumları, Kütüphaneler, Gazete ve Matbaalar 154
 - 4.1. Samsun'da Sıbyan Mektepleri ve İptidailer (İlkokullar) 155
 - 4.2. Rüşdiyeler (Ortaokullar) 158
 - 4.2.1. Samsun Merkez İnas Rüşdiye Mektebi (Kız Ortaokulu) 159
 - 4.3. İdadiler 160
 - 4.3.1. Canik Mekteb-i İdadisi ve Dede Havlu Mekteb-i İdadisi 160
 - 4.3.2. Canik (Samsun) Sultanisi 162
 - 4.4. Azınlık (Gayrimüslim) Okulları ve Yabancı Okullar 164
 - 4.5. Medreseler 167
 - 4.5.1. Haznedârzâde Süleyman Paşa Medresesi 168
 - 4.5.2. Haznedârzâde Abdullah Paşa Medresesi 168
 - 4.5.3. Vezirköprü Fazıl Ahmet Paşa Medresesi 169
 - 4.6. Kütüphaneler 169
 - 4.7. Gazete ve Matbaalar 170

5 Arkeolojik Değerler ve Vakıf Eserleri 172

- 5.1. Tekkeköy Mağara-Kale Yerleşmeleri 173
- 5.2. Höyükler 174
 - 5.2.1. Dündartepe (Öksürüktepe) Höyüğü 174
 - 5.2.2. Bafra İkiztepe Höyüğü 175
 - 5.2.3. Vezirköprü Oymaağaç Höyüğü 176
- 5.3. Tümülüsler, Mezar Odaları ve Geçitler 177
 - 5.3.1. Baruthane Tümülüsleri 177
 - 5.3.2. Toptepe Tümülüsleri 178
 - 5.3.3. Tepen Deliği 179
 - 5.3.4. Kapıkaya 179
- 5.4. Kaya Mezarları 180
 - 5.4.1. Paflagonya Kaya Mezarları 180
- 5.5. Camiler 181
 - 5.5.1. Kâgir Camiler 181
 - 5.5.2. İlçelerdeki Camiler 187
 - 5.5.3. Ahşap Camiler 191
- 5.6. Türbeler 195
- 5.7. Hanlar 197
- 5.8. Hamamlar 199
- 5.9. Kaleler 201
- 5.10. Köprüler 204
- 5.11. Bedestenler 209
- 5.12. Tekkeler 210
- 5.13. İmaretler 211
- 5.14. Çeşmeler 212
- 5.15. Deniz Fenerleri 215
- 5.16. Saat Kuleleri 216
- 5.17. Samsun'un Anıt Yapıları 218
 - 5.17.1. Millî Mücadele Anıtları 218
 - 5.17.2. Diğer Anıtlar 224

6 Müzeler ve Kültür Merkezleri 228

- 6.1. Müzeler 229
 - 6.1.1. Samsun Müzesi 229
 - 6.1.2. Gazi Müzesi 230

- 6.1.3. Bandırma Gemi Müze ve Millî Mücadele Açık Hava Müzesi 231

6.2. Kültür Merkezleri 246

7 Samsun'un Görünen Yüzü 250

- 7.1. Resmi Hizmet Binaları 251
- 7.2. Sivil Mimari – Kurumsal Binalar 256
- 7.3. Halk Mimarisini, Tarihî Ev ve Konakları 262

8 Halk Bilimi 266

- 8.1. Samsun Türküleri 267
- 8.2. Samsun Manileri 275
- 8.3. Samsun Halk Oyunları 276
- 8.4. Gelenek Görenekler 278
 - 8.4.1. Doğum Gelenekleri 278
- 8.5. El Sanatları 284
 - 8.5.1. Dokumacılık 284
 - 8.5.2. Zembil Örücülüğü 285
 - 8.5.3. Semavercilik 286
 - 8.5.4. Demircilik 286
 - 8.5.5. Bakırcılık 287
 - 8.5.6. Zil yapımı 288
 - 8.5.7. Süpürgecilik 288
 - 8.5.8. Bıçakçılık 289
 - 8.5.9. Bağlama yapımı 290
 - 8.5.10. Tarakçılık 290
 - 8.5.11. Sepetçilik 291
 - 8.5.12. Kendircilik ve Urgancılık 291
 - 8.5.13. Saraciye 292
 - 8.5.14. Takı işlemeciliği 292
 - 8.5.15. Eski kıyafetlerin günümüze ulaştırılması 292
- 8.6. Samsun Yöresi Atasözleri 293
- 8.7. Bilmece 299
- 8.8. Destanlar 300
- 8.9. Deyimler 305
- 8.10. Dualar ve Beddualar 315
 - 8.10.1. Dualar 315
 - 8.10.2. Beddualar 317

9 Coğrafya ve İnsan 320

- 9.1. Samsun'un Konumu 321
- 9.2. Samsun'da İl Nüfusunun Genel Özellikleri ve Toplam Nüfus Miktarı 323
- 9.3. Samsun'da Nüfus Hareketleri; Göçler 324
 - 9.3.1. Yurtdışından Samsun'a Göçler 325
 - 9.3.2. Samsun'dan Yurtdışına Göçler 325
 - 9.3.3. İç Göçler İçinde Samsun'un Yeri 326
 - 9.3.4. Diğer Göçler 326
- 9.4. Samsun'da Tarım 327
- 9.5. Samsun'da Hayvancılık 329
- 9.6. Balıkçılık ve Su Ürünleri 330
- 9.7. Samsun'da Sanayi 331
- 9.8. Samsun'un Baraj ve Hidroelektrik Santralleri 332
 - 9.8.1. Altınkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali (HES) 333
 - 9.8.2. Hasan Uğurlu Barajı ve HES 333
 - 9.8.3. Derbent Barajı ve HES 334
 - 9.8.4. Suat Uğurlu Barajı ve HES 334
 - 9.8.5. Diğerleri 335
- 9.9. Samsun'da Ulaşım 335
 - 9.9.1. Karayolu Ulaşımı 335
 - 9.9.2. Demiryolu Ulaşımı 338
 - 9.9.3. Denizyolu Ulaşımı 340
 - 9.9.4. Havayolu Ulaşımı 341
 - 9.9.5. Şehiriçi Ulaşım 342
- 9.10. Samsun'un Jeolojik Yapısı ve Depremselliği 343
- 9.11. Samsun'un Jeomorfolojik Özellikleri 345
- 9.12. Samsun'un İklimi 347
 - 9.12.1. Yıllık Yağış Miktarları ve Dağılışı 348
 - 9.12.2. Yıllık Ortalama Sıcaklık 348
- 9.13. Samsun'un Akarsuları 349
- 9.14. Samsun'un Gölleri 352
- 9.15. Samsun'un Çağlayanları 355
- 9.16. Sulak Alanlar 358
- 9.17. Subasar Ormanlar 362

10 Samsun'a Misafir Olmak 364

- 10.1. Samsun'da Deniz Turizmi 365
- 10.2. Mavi Işıklar Engelliler Rehabilitasyon Merkezi 367
- 10.3. Samsun İskeleleri 368
- 10.4. Samsun Sularında Tekne Turları 372
- 10.5. Parklar ve Gezi Alanları 373
 - 10.5.1. Doğupark 373
 - 10.5.2. Kurtuluş Yolu İskele Meydanı ve Eski Fuar Alanı 374
 - 10.5.3. Sevgi Gölü ve Sevgi Kafe 375
 - 10.5.4. Batıpark ve Amazon köyü 375
 - 10.5.5. Atakum Sahili 376
 - 10.5.6. Canik Meşe Tesisleri 377
 - 10.5.7. Atakum Çakırlar Korusu 378
- 10.6. Rekreatif Çekicilikler 379
- 10.7. Termal Suları - Kaphıcaları 385
 - 10.7.1. Havza Kaphıcaları 385
 - 10.7.2. OMÜ Havza Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi 386
 - 10.7.3. Lâdik Hamamayağı Kaphıcası 387
- 10.8. Yaylalar ve Turizm 388
- 10.9. Samsun'da Kış Turizmi; Akdağ Kayak Merkezi 389
- 10.10. Geleneksel ve Modern Alışveriş Mekânları 390
 - 10.10.1. Geleneksel Alışveriş Mekânları 391
 - 10.10.2. Modern Alışveriş Mekânları (AVM) 393
- 10.11. Samsun'un Endüstriyel Mirası 395
 - 10.11.1. Çarşamba Demiryolu 395
 - 10.11.2. Havza Un Değirmenleri 397
- 10.12. Festival ve Şenlikler 397
- 10.13. Üniversiteler 404
 - 10.13.1. Ondokuz Mayıs Üniversitesi 404
 - 10.13.2. Samsun Üniversitesi 405
- 10.14. Sahra Sıhhiye; Türkiye'de Doktorların Askerlik Eğitimi Aldığı Tek Yer 406
- 10.15. Samsun Fuarı 407
- 10.16. Samsun'un Kardeş Şehirleri 409

10.17. Samsunlu Ünlüler	410
10.17.1. Şair ve yazarlar	410
10.17.2. Sanatçılar	411
10.17.3. Hukukçu ve Siyasetçiler	412
10.17.4. Sporcular	414
10.18. Samsun'un Coğrafi İşaretleri	415
10.19. Samsun Yemekleri	417
10.19.1. Ekmekler	418
10.19.2. Hamur İşleri	419
10.19.3. Çorbalar	422
10.19.4. Sebze Yemekleri	422
10.19.5. Pilavlar	423
10.19.6. Etli Yemekler	424
10.19.7. Çakallı Menemeni	426
10.19.8. Tatlılar	426
10.19.9. Reçeller ve Pekmezler	427
10.19.10. Samsun Mutfağında Kullanılan Başlıca Bitkiler	427
10.20. Samsun'a Geldiğinizde	429
 11 Samsun'un İlçeleri	432
11.1. İlkadım	433
11.2. Atakum	434
11.3. Canik	435
11.4. Tekkeköy	436
11.5. Bafra	436
11.6. Çarşamba	437
11.7. Vezirköprü	438
11.8. Terme	438
11.9. Havza	439
11.10. Kavak	439
11.11. Lâdik	442
11.12. Alaçam	443

11.13. Ondokuz Mayıs	444
11.14. Ayvacık	445
11.15. Yakakent	446
11.16. Salıpazarı	446
11.17. Asarcık	447
 Kaynakça	448
Dizin	462

Tarihte Samsun

Samsun ilinden ayrı olarak Samsun şehri tarihi devirler itibariyle birbirinden ayrı üç yerleşim birimi ile öne çıkar. Bunlardan ilki MÖ 3500'li yıllarda Gaşkalar tarafından, ikincisi MÖ 562 civarında Miletli koloniciler tarafından, üçüncüsü de MS. 13. yüzyılda Selçuklular tarafından kurulmuştur.

1.1. Samsun ve Canik Adlarının Menşei

Samsun, Anadolu'nun kuzeyinde, Karadeniz kıyısında Kızılırmak ile Yeşilirmak gibi iki büyük nehrin ağızları arasında kurulmuş olan ve körfezin ortasına tesadüf eden bir konuma sahiptir.¹ Şehrin günümüzde kullanılan adının ortaya çıkışı Türklerin bölgeye hâkimiyeti sonrasında olmuştur. Batılı kaynaklarda "Sampson" adı geçmekle birlikte 12. ile 13. yüzyıllara ait Türk kaynaklarında Samsun ismi kullanılmıştır.²

Panoramik
Samsun
manzarası,
1870'ler.

¹ Kâzım Dılcimen, "Samsun Kelimesi (Menşei ve Anlamını Araştırma)", 19 Mayıs Halkevi Dergisi, Sayı: 56-3, (30 Ağustos 1942), s.9.

² Mehmet Öz, "Samsun", TDV İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul, 2009, s.83.

Cevdet
Yılmaz

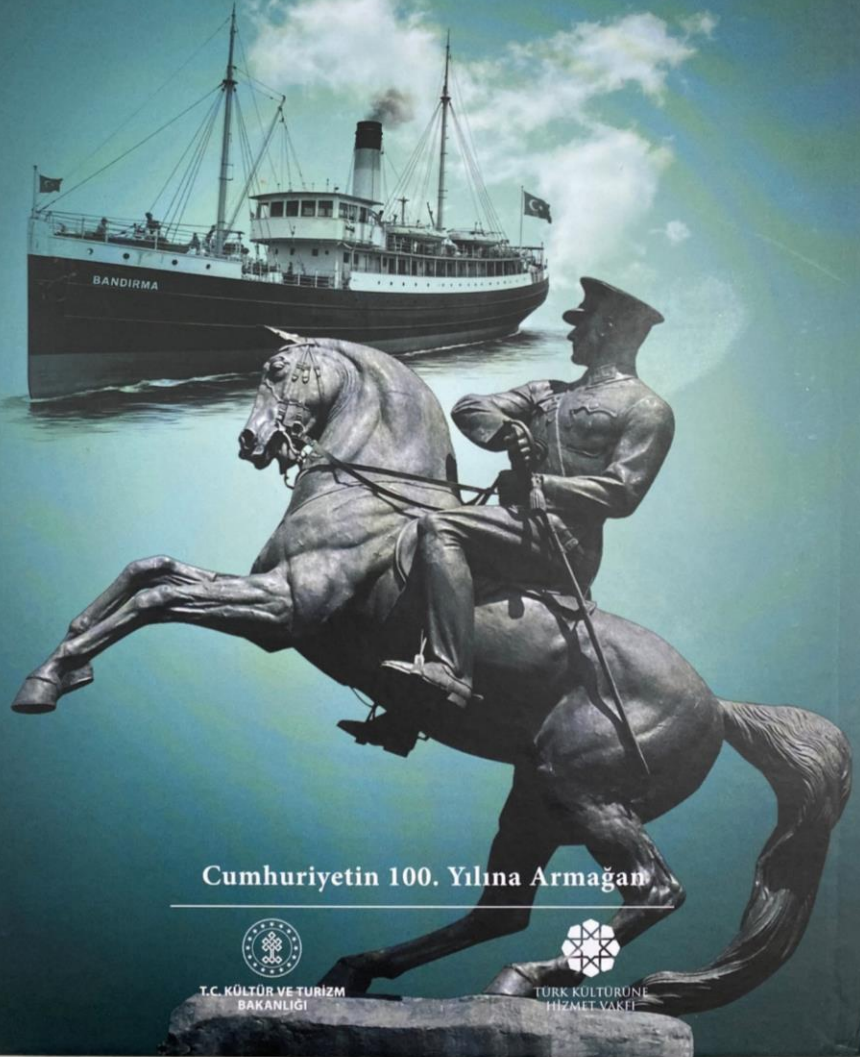
1962 yılında Sinop'un Türkeli ilçesinde doğdu. İlköğretimini bu ilçede, lise ve üniversite eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1983 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. 1986-88 yılları arasında Sivas il merkezinde iki yıl öğretmenlikten sonra öğretim görevlisi olarak 1988'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği Bölümüne geldi. 1992'de Yardımcı Doçent, 2003'te Doçent, 2009'da Profesör oldu. 1998-2008 yılları arasında Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak çalıştı, 2009'dan itibaren tekrar Eğitim Fakültesine döndü. 2010-2014 yılları arasında bu fakültenin Dekanlık görevini yürüttü. Halen 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölüm Başkanı, yine aynı bölümde Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı ve öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası kitap, makale, bildiri olarak 200 civarı yayınlanmış eseri, ulusal dergi ve gazetelerde mesleki köşe yazıları ve yorumları vardır. Yayınlarının büyük kısmı Samsun'un nüfus, yerleşme, ekonomik faaliyetler, kültür ve turizm konularıyla ilgilidir. Bütün çalışmalarına resmi web sitesinden pdf olarak ulaşılabilir; www.cevdeyilmaz.com.tr

Ercan
Yalçın

1985 yılında Samsun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Samsun Kâzım Orbay İlköğretim Okulunda, lise eğitimini ise Samsun Hürriye Süer Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Muğla Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Anadolu Üniversitesi Tarih bölümlerinde lisans eğitimlerini tamamladı. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde tezli yüksek lisansını Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında da doktorasını tamamladı. 2015-2021 yılları arasında Samsun Büyükşehir Belediyesi'nde müze sorumlusu olarak görev yapan Yalçın, 2021-2023'te Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Müzesi'nin Sanat Galerisi ve Müze Sorumlusu olarak görev yaptı. Halihazırda Ondokuz Mayıs Üniversitesinde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmakta ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ile Türk Demokrasi Tarihi derslerini vermektedir. Yazarın Türk siyasi ve ekonomik tarihi alanlarında yayınlanmış makaleleri, uluslararası sempozyumlarda sunulmuş çeşitli bildirileri vardır. Yazarın müstakil, ortak yazar ve editör olmak üzere yayınlanmış beş kitabı bulunmaktadır. Evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

Samsun

CEVDET YILMAZ ERCAN YALÇIN

Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

TÜRK KÜLTÜRÜNE
HİZMET YAKETİ